

Recenze a zprávy o literatuře / Reviews and Brief Notices

Hrsg. Lukáš FASORA – Ewald HIEBL – Judit PÁL – Petr POPELKA, *Elitenforschung in der Geschichte des 19. und 20. Jahrhunderts. Erfahrungen und methodisch-theoretische Inspirationen, Mitteleuropäische historische Perspektiven/Central European Historical Perspectives Bd./Vol. 2*, Wien: LIT Verlag, 2019, 177 s. ISBN 978-3-643-50920-8.

Výzkum společenských elit, tedy relativně širokého pojmu, který je v soudobém diskurzu humanitních věd definován zejména průkopnickými pracemi německých a italských sociologů,¹ se těší od přelomu 80. a 90. let minulého století z mnoha důvodů rostoucímu zájmu soudobé české historiografie.² Bylo tomu tak také v dalších zemích někdejšího tzv. východního bloku, procházejících po kolapsu systému na konci 80. let dalekosáhlou politickou, ekonomickou a kulturní transformací. Neméně pozornosti však tématu elit věnovali badatelé jak v oblasti dříve koherentně semknutého širšího středoevropského prostoru, odděleného podstatnou část druhé poloviny 20. století železnou oponou, tak i dále na západě.³ Na poznání styčných bodů, vzájemně se prolínajících perspektiv a východisek historického bádání někdejší společné geopolitické oblasti střední či středovýchodní Evropy, respektive Podunají je zaměřena série pracovních setkání organizovaná historiky z České republiky a Rakouska. Péčí badatelů z akademických pracovišť univerzit v Brně, Ostravě a Salcburku byla naplánovaná řada workshopů kladoucích si za cíl revizi a srovnání metodických přístupů ke klíčovým pojmům sociálních dějin, jakými jsou region, třída, národ, elity či generace. Posledně zmíněná kategorie byla klíčovým pojmem zahajovacího setkání. Zde přednesené referáty se dočkaly publikování již v roce 2017.⁴

Recenzovaná publikace je druhým dílem série a vychází z výsledků v pořadí druhého mezinárodního workshopu, který se tentokrát uskutečnil v někdejšímu centru zalitavského Sedmíhradska – Klausenburgu, dnes rumunské Kluži. Naznačenému geografickému rámci odpovídá kolektiv dvanácti autorů, působících na českých, rakouských a rumunských univerzitních pracovištích. Monografie publikovaná za finanční podpory Masarykovy, Ostravské a Paris Lodron univerzity v Salcburku a vydaná péčí vídeňského nakladatelství LIT sestává kromě úvodního textu editorů knihy z desítky tematicky a metodicky pestrých studií, které ve shodě s podtitulem publikace spadají do chronologického rámce 19. a 20. století. Řadu textů, zveřejněných výhradně v anglickém a německém jazyce, otevírá studie Jiřího Brňovjáka, dedikovaná přehledu reflexe nové šlechty v české, respektive středoevropské historiografii posledních dekad. Prezentované výsledky výzkumu – s nutným časovým přesahem do období raného novověku – poukazují na další

okruhy otázek, které si v rámci etablovaného výzkumu nobilitací a sociální skupiny nové šlechty zasluhují pozornost. Syntetizující pohled na výsledky dlouhodobého výzkumu městských samospráv v Předlitavsku, realizovaný v kooperaci kateder historie Masarykovy a Ostravské univerzity, představuje studie Pavla Kladiwy. Prezentovaná zjištění poukazují na význam výzkumu místních elit v lokálních komunitách a představují alternativní kritéria úspěšnosti jejich politických strategií, přičemž odhlížejí od čistě nacionálních hledisek. Analytičtější laděná studie Ewalda Hiebla zkoumá roli místních elit jakožto hybatelů procesu modernizace na příkladu města Salcburk v rozmezí let 1848–1918. V textu je věnován prostor úvaze o užitečnosti samotného původně sociologického a filozofického pojmu elit v historiografické praxi a charakteru politických a společenských elit ve vesnickém prostředí. Další část studie pak na příkladu města Hallein na přelomu 19. a 20. století analyzuje roli politických elit v maloměstském prostředí. Obecná teoretická východiska jsou přitom konfrontována s poznatky vycházejícími z detailní analýzy kariéry místního purkmistra Johanna Schöndorfera – reprezentanta nových elit, jenž svou kariéru započal jako zástupce tradičního měšťanstva a během funkčních období v úřadě dosáhl vzestupu mezi měšťanstvo odvozující svůj status primárně od úspěšných podnikatelských aktivit (*Wirtschaftsbürgertum*). Detailní mikrohistorická sonda o sociálním vzestupu purkmistra řemeslníka mezi velkopodnikatele přibližuje komplexní tematiku společenských elit v konkrétních časových a místních souvislostech. Rovněž tématu lokálních elit, tentokrát však v poválečném Československu během období komunistické diktatury, se věnuje text Tomáše Dvořáka. Na příkladu několika převážně jihomoravských měst, městeček a vesnic autor demonstruje mechanismy nahrazení rolí tradičních městských elit novými, programově neelitními představiteli kádrové nomenklatury komunistické strany. Spíše syntetizující přístup naopak představuje studie Petra Popelky, zaměřená na prezentaci aktuálního stavu českého výzkumu hospodářských elit, respektive podnikatelstva, protoindustrializace a industrializace a jejich propojení s evropskými hospodářskými dějinami. S podobně obsáhlým historiografickým přehledem, nyní ovšem orientovaným na problematiku politických elit v maďarském a rumunském dějepisectví komunistického a porevolučního období, čtenáře seznamuje studie Judity Pál a Vlada Popovice. Autoři ve svém textu zevrubně analyzují nejen komplikovaný vývoj, vzájemné obohacování a ovlivňování, ale též antagonismy tematicky souvisejících výzkumných projektů. Studie Soriny Radu na příkladu skupiny zákonodárců rumunského parlamentu v letech 1866–1938, kteří zastávali post senátora doživotně, vychází z předpokladu, že personální skladba politických elit představuje podstatné vodítko k pochopení politiky v obecném měřítku. Příspěvek Lukáše Fasory zkoumá roli kulturních, zejména vzdělanostních elit ve vztahu periferie a centra. Studie Jiřího Hanuše komparuje postavení intelektuálních vrstev v Československu po roce 1918 a 1989. Publikaci pak uzavírá text Denisy Nečasové zaměřený na problematiku etablování nových elit v Československu po komunistickém převratu v roce 1948 s důrazem na první popřevratové roky, vyznačující se nejvyhrocenějším radikalismem. Autorka se při své analýze omezila na relativně úzký segment soudobých elit, a to na dělníky nominované k udělení státního vyznamenání. V rámci studie věnuje pozornost problematikám bodům při aplikaci tradiční teorie totalitarismu při výzkumu personální skladby elit komunistického establishmentu.

Charakteru konferenčního sborníku odpovídá appendix s biografickými medailonky jednotlivých autorů. Čtenářský komfort a základní orientaci v textech by jistě zvýšilo zařazení absenčních resumé či alespoň abstraktů jednotlivých příspěvků. Někteří zahraniční

1 Miroslav JODL – Emanuel PECKA, *Teorie Elity*, Praha 1994, s. 42–52.

2 Edd. Ivana KOUTSKÁ – František SVÁTEK, *Politické elity v Československu 1918–1948*, Praha 1994; Jaroslav KREJČÍ, České elity v dějinné perspektivě, in: Společnost v přerodu. Češi ve 20. století. Sborník referátů z cyklické konference Demokracie 2000, ed. Vratislav Doubek, Praha 2000; Milena LENDEROVÁ, *O proměnách elit v českých zemích*, Vesmír, roč. 81, 2020, č. 3, s. 165–168.

3 Guy CHAUSSINAND-NOGARET et al., *Histoire des élites en France du XVI au XX siècle. L'honneur – le mérite – l'argent*, Paris 1991.

4 Hrsg. Lukáš FASORA – Ewald HIEBEL – Petr POPELKA, *Generationen in der Geschichte des langen 20. Jahrhunderts – methodisch-theoretische Reflexionen*, Wien 2017.

čtenáři nevládnoucí českým jazykem by pravděpodobně ocenili také překlady českých názvů citované literatury a archivních fondů, jako tomu je v případě příspěvků rumunských autorů. Vzhledem k rakouskému nakladateli knihy je třeba – alespoň ve vztahu k příspěvkům českých autorů – ocenit precizní sazbu diakritiky. Drobné pochybení v tomto ohledu, např. u jmen členů redakční rady v úvodu publikace, je třeba odsunout zcela na okraj. Stejně tak marginální jsou drobné „prohřešky“ v sazbě textu (např. str. 55 „*under the communist w latach dictatorship*“ apod.). Co se obsahu prezentovaných studií týče, editoři svazku v úvodním textu konstatují, že jsou členěny do trojice obecných kategorií. Vedle bilančních textů seznamujících odbornou veřejnost s výsledky dlouhodobých vědeckých projektů jsou to rovněž syntetizující texty zkoumající historiografickou reflexi procesu konstituování elit ve stavovské a občanské společnosti či úžeji zaměřené studie usilující o verifikaci obecných modelů a konceptů výzkumu elit za pomoci metodicky jasně definovaných otázek historické vědy. Kvantitativní zastoupení jednotlivých typů příspěvků je v tomto ohledu vyvážené. Totéž lze prohlásit o jejich metodickém, tematickém a chronologickém zastoupení. Prezentované texty v úhrnu podávají dostatečnou představu o tom, jaké jsou možnosti a limity užití sociologického konceptu elit v rámci současné historiografie a které prameny jsou k tomuto širokému rozpětí 18. – 20. století využitelné. Jestliže bylo záměrem publikace ověření teoretických konceptů empirickými fakty odvozenými z primárních zdrojů (viz úvodní text, s. 2), pak je možné prohlásit, že tohoto cíle bylo dosaženo. Závažnost a inovativnost jednotlivých příspěvků jistě nejspolehlivěji prověří příští badání. Přesto již nyní nelze pochybovat, že publikace v rámci daného segmentu historického výzkumu přispěje jak k aktuálně stále naléhavěji pocíťované potřebě internacionální diseminace poznání, tak k širší interdisciplinární diskusi.

Ondřej Haničák

**Jaroslav MARIA, Já: vlastní životopis, ed. Filip Hynek, Praha: Academia, 2020, edice Paměť (sv. 112), 299 s. + 16 s. obrazové přílohy
ISBN 978-80-200-3073-3**

Nakladatelství Academia připravilo pro své čtenáře a milovníky literatury lahůdku v podobě dosud nepublikovaných pamětí českého advokáta, spisovatele, dramatika a esejisty Jaroslava Marii (1870–1942).

Autorovo poslední dokončené literární dílo supluje odbornou monografií, která o spisovateli se zajímavými životními osudy u nás dosud nevyšla. Spisovatelův Vlastní životopis, jak zní podtitul knihy, měl vyjít v roce 1942, ale po autorově zatčení za schvalování atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha byl rukopis zakázán a později se již nenašel žádný nakladatel, který by našel odvahu dílo v Osvětimi zavražděného autora vydat.

Jaroslav Maria, jehož životopis navazuje stylem a formou na vlastní autorovu literární tvorbu dvacátých a třicátých let, považuje své vzpomínky za pouhé zápisky, kterým nepřikládá absolutní váhu. Pro čtenáře a zájemce o literaturu přelomu 19. a 20. století se však jedná o cenné informace k poznání umělecké atmosféry doby. Jaroslav Maria se totiž vedle líčení příběhů ze svého dětství, mládí, studijních let a počátků advokátní praxe pouští také do popisu inspiračních zdrojů pro svůj život a literární tvorbu. Čtenáři

se tak otevírá možnost poznat autorovy názory na hudbu Richarda Wagnera, Ludwiga van Beethovena nebo Bedřicha Smetany. Společně s autorem procestuje čtenář také podstatnou část Itálie a seznámí se s kulturními poklady této jihoevropské země. Za povšimnutí stojí také autorovo značně kritické hodnocení vývoje české literatury od 19. století po jeho současnost a osobnostní profily národních klasiků. Zajímavé je také autorovo zdůvodnění obratu od právnické literatury k románové tvorbě, kterou si kromě čtenářské popularity způsobil i řadu životních těžkostí, když jimi demaskoval společenské poměry první Československé republiky.

Součástí vzpomínkové knihy Jaroslava Marii tvoří vedle obrazové přílohy také dokumentační příloha sestavená z dopisů autora spisovateli Juliu Zeyerovi a přijaté korespondence z let 1937–1942. Inspirativní je také soupis knižně vydaného díla Jaroslava Marii.

Kamil Rodan

**Jan DVOŘÁK – Jaroslav FORMÁNEK – Adam HRADILEK, Čechoslováci v Gulagu III. (Příběhy krajanů popravených či vězňených v Sovětském svazu), Praha: Česká televize – Ústav pro studium totalitních režimů, 2019, 221 s.
ISBN 978-80-7404-328-4 (Česká televize)
ISBN 978-80-88292-52-4 (Ústav pro studium totalitních režimů)**

Knihy historiků pražského Ústavu pro studium totalitních režimů Adama Hradilky (1976) a Jana Dvořáka (1982), vytvořené ve spolupráci s publicistou a spisovatelem Jaroslavem Formánkem (1960), představuje volné pokračování dokumentárního cyklu České televize Čechoslováci v Gulagu (2017) a na něj navazující publikace Čechoslováci v Gulagu (Životní osudy krajanů postižených politickými represemi v Sovětském svazu), vydané v roce 2017 u příležitosti stého výročí ruské revoluce roku 1917 a knihy Čechoslováci v Gulagu II. (Příběhy krajanů popravených či vězňených v Sovětském svazu) z roku 2018.

Množství sesbíraného materiálu, atraktivita tématu, ale také nebývalý zájem veřejnosti přiměl autory projektu, aby do třetice všeho dobrého zveřejnili dalších dvanáct osudů Čechoslováků, kteří se v průběhu 20. století stali obětí perzekuce na území bývalého Sovětského svazu.

Podstatnou část knihy věnovali autoři tentokrát příběhům československých občanů, kteří se po násilné okupaci Československa nacisty stali součástí uprchlické vlny do Sovětského svazu. Namísto vřelého přijetí a ochrany se však dočkali zatčení tajnou policií NKVD a po vykonstruovaných procesech byli odsouzeni k nucené práci v Gulagu. Pozornost věnovali autoři také příběhům československých občanů, kteří se ani po uvěznění v Gulagu nevzdali a po dlouhá léta bojovali se sovětskou úřední mašinérií o své propuštění. Stranou nezůstali ani případy obětí Stalinova Velkého teroru druhé poloviny 30. let.

Čtenáři se tak v knize mohou na příkladu pracovníka pivovaru Josefa Jandury seznámit s hromadnou popravou osmdesáti Čechů v Žitomíru na svátek svatého Václava roku 1938 a s příběhem učitele Josefa Michalského, který se stal vězňem na Soloveckých ostrovech a do rodné vlasti se vrátil až se Svobodovou armádou na konci války v roce 1945. Tragiku nepostrádá ani životní osud Františka Tomečky, popraveného po propuštění z Gulagu roku 1938, životní úděl Otty Goldflama a jeho bratrů, zahnaných do Sovět-

ského svazu z tábora v Nisku nad Sanem, příběh spolupracovníků Heliodora Píky Pavla Cibereho, Andreje Patruše-Karpatského a Jakuba Koutného a mnoho dalších.

V celkem dvanácti příbězích, sestavených na základě soudních spisů a rozhovorů s rodinnými příslušníky se čtenáři seznámí s bezvýchodnou situací Čechoslováků, kteří se dostali do sovětské internace. Autenticitu jednotlivým příběhům dodávají vedle dobových fotografií také reprodukce dosud nezveřejněných archivních dokumentů a fotografická dokumentace osob a míst pořizená autory při výzkumu.

Knihy Čechoslováci v Gulagu III. (Příběhy krajanů popravených či vězněných v Sovětském svazu) představuje memento pro následující generace. Příběhy v ní obsažené zůstávají tichým svědectvím minulosti, ale i varováním a poučením pro budoucnost.

Kamil Rodan

Edd. Zdenko MARŠÁLEK – Jiří NEMINÁŘ, Ve dvou uniformách: Nuceně mobilizovaní do Wehrmachtu a jejich účast v odboji. Okolnosti, souvislosti, marginalizace, Hlučín: Muzeum Hlučínska ve spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., 2020, 223 s.

ISBN 978-80-907054-2-5 (Muzeum Hlučínska)

ISBN 978-80-7285-253-6 (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR)

Průběh druhé světové války nepochybně patří k vděčným námětům evropské historiografie. Nicméně problematika obyvatel okupovaných území, kteří sloužili v německých ozbrojených silách, zůstává tématem relativně málo známým a v kolektivní paměti často marginalizovaným či přinejmenším ovlivněným řadou stereotypů. O dílčí zaplnění této mezery usiluje recenzovaná publikace, jež vychází z příspěvků ze stejnojmenné konference, konané v Hlučíně v roce 2019.

Samotný termín „nuceně mobilizovaní“, který autoři používají, může být poněkud zavádějící, jelikož při existenci branné povinnosti ve Třetí říši byla drtivá většina příslušníků armády de facto mobilizována „nuceně“. Na druhou stranu i mezi obyvateli předmětných teritorií byli přirozeně muži, hlásící se do armády dobrovolně.

Text je rozdělen do čtyř tematických celků. Úvodní část sestává ze tří statí, věnovaných vymezení problematiky a přehledu dosavadního stavu bádání. Další okruh se zaměřuje na evropskou perspektivu problematiky, zejména na případy Francie a Slovinska. Kapitola Frédérica Stroha popisuje okolnosti odvodů v Alsasku a reflexi tématu v paměti regionu. Damijan Guštin ve svém textu nastiňuje poválečně začleňování nuceně mobilizovaných Slovinců do společnosti. Monika Kokalj Kovečar analyzuje právní postavení slovinských veteránů.

Třetí z tematických bloků obsahuje dvě statí zaměřené na prostředí českých zemí. Stať Vladimíra Piláta se zabývá přejímáním předválečných československých důstojníků německé národnosti do německých pozemních sil. Vedle rozboru příslušných právních norem autor přibližuje praxi na příkladu Josefa Elbla, který patřil ke kariéře nejúspěšnějším sudetským Němcům ve Wehrmachtu. Následuje studie Zdenka Maršálka o československých občanech, kteří se z německých ozbrojených sil dostali do řad zahraničního odboje. Důležitou součástí Maršálkova pojednání tvoří zejména typologie občanů mezivá-

lečného Československa v německé armádě v závislosti na okolnostech jejich mobilizace (sudetskí Němci, smíšená manželství, tzv. volslistáři atd.).

Čtvrtá část monografie se pak soustředí konkrétně na případ Slezska. Z konceptu poněkud vybočuje kapitola Johany Wyss o slezské identitě a jejímu vztahu k „tradičnímu“ etnickému nacionalismu. Domnívám se, že tento text mohl být předřazen do úvodní části knihy, jelikož vyslovené teze do značné míry platí i pro další multietnické pohraniční regiony, jichž se „nucená mobilizace“ týkala. Následující kapitola Sebastiana Rosenbauma pojednává o Hornoslezanech v německých ozbrojených silách, přičemž rozlišuje mezi zkušeností občanů předválečného Německa a obyvatel polských území, přivtělených k Říši v roce 1939. Jiří Neminář se pak věnuje osudům obyvatel Hlučínska v československé zahraniční armádě. Ve vztahu ke slezskému prostředí by se nabízel též zařazení samostatné kapitoly o specifické situaci Těšínska, jež je v knize jen rámcově naznačena ve statích Maršálka a Rosenbauma.

Potenciál pro srovnání zkušeností „nuceně mobilizovaných“ a vnímání jejich „odlišného“ příběhu většinou společností v jednotlivých státech byl v knize bohužel využit jen částečně, jelikož publikace postrádá závěr, jenž by shrnoval výsledky dílčích výzkumů, komparoval situaci zkoumaných regionů a formuloval zobecňující závěry. Namísto toho čtenář nalezne pouze německá resumé jednotlivých kapitol.

Navzdory uvedenému výtce lze publikaci hodnotit jako obsahově i graficky zdařilý počín. Kniha nesporně poskytuje cenné poznatky k „alternativnímu“ válečnému prožitku velké části obyvatel Slezska i jeho paralelám z jiných multietnických pohraničních regionů Evropy.

Ondřej Kolář

Libor MARTINEK: Laško-evropský básník Óndra Lysohorsky. Wrocław: ATUT, 2016, 221 s.

ISBN 978-83-7977-221-6

Libor Martinek touto knihou pokračuje systematicky v řadě monografií věnovaných významným autorům Těšínského Slezska 20. století. Tentokrát došlo na zřejmě nejrozpo-
rupnější jméno frýdeckého rodáka Óndry Lysohorského, vlastním jménem Erwina Goye (nar. 6. 6. 1905), polyglota, pedagoga a spisovatele. Přestože kromě přídomku lašský přisuzuje Martinek v titulu básníkovi Lysohorskému i evropský význam, daný širokým zájmem jazykovědců a překladatelů o v podstatě exotický jazyk Lysohorského díla, neopomíjí docent slezské univerzity v Opavě ve svém důkladném a prameny podloženém výkladu Lysohorského kontroverznost tvorby a problematičnost povahy. Martinek je ve svých soudech jako poetův životopisec strážlivým pozorovatelem a glosátorem. Díky tomu se dostane čtenáři objektivního a fundovaného obrazu života Erwina Goye i díla psaného pod pseudonymem odkazujícím na rodné Beskydy (jméno dle zbojníka Ondráš a příjmení dle Lysé hory). Čtenář na základě Martínkových charakteristik a podrobných literárně-vědných rozborů dokáže v proudu vyprávění rozeznat příčiny a následky problematičného Lysohorského působení a díla, přestože je autor monografie občas v textu mírně shovívavým a chápavým hodnotitelem.

Je jistě těžké hodnotit v kontextu české literatury básníka, který po celý svůj život nedokázal být Čechem, protože prostě nechtěl a nedokázal to. Pro básně Lysohorského je

totiž z velké části typické záměrně užití vlastního umělého jazyka – laštiny, tj. idiolektu, který se podobá frýdeckému „přechodnému“ nářečí mezi češtinou a polštinou. Tento literární jazyk, užívaný v podstatě jediným člověkem, je Čechům a Polákům mimo region východního Slezska obtížně srozumitelným, českému čtenáři díky pravopisu připomínajícímu polštinu zřejmě o něco více. Martinek podrobně popisuje Łysohorského motivaci k literárnímu vyjadřování se prostřednictvím kuriózní „laštiny“, která nevyplývala ani tak ze separatizmu (přestože se Łysohorsky vlastně literárně separoval k naprosté ojedinečnosti), jako spíše z internacionalistického přesvědčení levicového intelektuála a z celoživotní stylizace do role buřiče a outsidera. Prostředkem této umíněné umělecké pózy se Łysohorskému stalo parafrázování regionálního nářečí a cílem bylo přitáhnout pozornost čtenáře ke specifickým regionu moravskoslezského podhůří Beskyd. Jelikož byl Erwin Goy celý život přesvědčeným komunistou, bylo jeho záměrem upozorňovat zejména na příklady sociální nespravedlnosti a nehumánnosti jednání, které dle básníka v rodném kraji rozhodně nezmizely se vznikem Československa. Přestože se Łysohorsky neskromně považoval za následovníka Petra Bezruče a v některých básních jej i přímo parafrázoval, názorově se spíše přibližoval polským spisovatelům na těšinském Slezsku, kteří kritiku rakouského útlaku za monarchie po roce 1918 nahradili kritikou českého, potažmo pražského centralizmu a ignorace.

Historika regionu snad zaujme i fakt, že Łysohorsky byl dokonce srovnáván s politicky zcela odlišným a o generaci starším slezským politikem Josefem Koždoněm (1873–1949), který byl představitelem specifických „šlonzáků“ – národně nevyhraněných obyvatel Těšínského Slezska, vyznavačů německé kultury, hlásajících odvislost od národních států a mluvících smíšeným česko-polsko-německým nářečím místo národních jazyků. Srovnání obou mužů vycházelo zřejmě z toho, že Łysohorsky byl jako Koždoň absolventem německých škol od obecné až po vysokou, živil se jako učitel němčiny a tvořil paralelně německy. V němčině začal Łysohorsky psát své básně poté, co mu bylo po roce 1945 v Československu znemožněno vydávat své básně v laštině. Kromě toho dali Koždoň i Łysohorsky svým pojmům „šlonzáctví“ a „lašství“ jasně odštěpenecké ambice, Łysohorským vyjádřené v první polovině 30. let 20. století.

Abychom se vrátili opět od politiky k poezii: Łysohorsky strávil převážnou část života jako učitel němčiny na Slovensku a vstoupil do písemnictví v roce první básnickou sbírkou *Spjewajuco piaśc* (1934), plnou jednotvárných a úderných sociálně kritických veršů v laštině. Martinek z těchto i dalších Łysohorského básní obsáhle cituje, často v úplnosti. Některé básně tak poprvé v překladu do češtiny představuje běžnému českému čtenáři, pro nějž je básnickova laština vycházející z hornoostravického nářečí nesrozumitelná. Větší výbor z Łysohorského díla v češtině totiž vyšel již před více než čtyřmi desetiletími (*Jediný pohár*, 1964).

Autor se velmi svědomitě zhostil úkolu představit co nejuplněji Łysohorského tvorbu. Svě ukázky z autorských textů a jejich hodnocení prokládá, kromě dřívějších biografických a autobiografických textů souvisejících s Łysohorského osobností, také citáty z archivních pramenů, zejména z básnickovy pozůstalosti v Muzeu Beskyd ve Frýdku-Místku. Martinek na jedné straně vymezil Łysohorskému místo v kontextu literární tvorby v českých zemích, na druhou stranu z biografie jasně vysvětluje naprostá ojedinečnost Łysohorského básní a názorů. Tato cílená výjimečnost může zaujmout (a koneckonců i zaujala) celou řadu odborníků-slavistů, ale domnívám se, že těžko zasáhne širší čtenářskou obec. Již v minulosti české překlady Łysohorského, zbavené lašského nářečního

půvabu, nebyly hodnoceny výše, než jako značně jednotvárná revoluční poezie, fungující jen velmi omezeně mimo svět boje komunizmu o lepší zítřky. Je ale nespornou Martinovou zásluhou, že českému čtenáři přiblížil nejen Łysohorského vyspělejší básnickou tvorbu z období po roce 1939, kdy byl donucen přehnout před nacisty nejprve do Polska a poté do Sovětského svazu, ale také básnickovu německy psané verše po druhé světové válce.

Martinek také svou knihou koriguje Łysohorským budovaný vlastní obraz nepochopeného mučedníka a naznačuje, že pozici vydědence na okraji české kultury zapříčinila též básnickova neústupnost a jistá míra osobní arogance. Je pravděpodobné, že naprostá unikátnost teorie lašského národa s vlastním jazykem Erwina Goye uchránila, spolu s životem na Slovensku v bratislavském „závětví“, od neblahých důsledků nařčení z buržoazního nacionalizmu a skutečného pronásledování za velkých politických procesů v 50. letech, přestože nepřítel měl mezi špičkami komunistické strany evidentně dost. Soudruzi v Praze jej však snad považovali nejspíše za podivína, kterého pro jeho solitérnost těžko mohli zařadit do některé z vykonstruovaných protistátních skupin jako jiné levicové intelektuály, se kterými se stýkal. Ironií osudu se Goy ve chvíli, kdy v druhé polovině 50. let 20. století konečně dosáhl kariéry vysokoškolského pedagoga, po dosažení docentury v roce 1960 duševně zhroutil a po rekonvalescenci odešel na počátku 60. let do invalidního důchodu. Těsně před smrtí byl v letech 1988–9 publikován v Kolíně nad Rýnem souhrn Łysohorského básnického díla v laštině (*Laško poezija 1931–1977*) a v němčině (*Lachische Poesie 1931–1976*). Básník zemřel 19. 12. 1989 v Bratislavě a je pohřben v rodném Frýdku. Do konce svého života nebyl ochoten přijmout fakt, který mu byl opakovaně předhazován literární kritikou; totiž, že měl svoji laštinu ponechat literárně-kulturním fenoménem a netvrdit, že Lachové jsou specifický národ na pomezí států Čechů, Slováků a Poláků. Łysohorsky byl představitelem české kultury v regionu i v Praze několikrát varován, že svým osamělým horováním pro neexistující lašský národ a jazyk nechtěně podporuje iredentistické snahy národnostních menšin meziválečného Československa a koná práci „užitečného idiota“ pro slovenský, polský a německý separatizmus. Na tomto výstředně originálním komunistickém básníkovi nám může být sympatické, že celoživotně odsuzoval národnostní šovinizmus včetně šovinizmu českých komunistů po druhé světové válce. Díky svému vzdělání a jazykovému nadání byl Goy opravdu člověkem myslícím internacionálně. Tím více dodnes překvapuje, proč tak lpěl na své teorii lašského národa. Zůstává nám tak dodnes příkladem spisovatele, který se nedokázal národnostně ztotožnit s žádným státem a zůstal až do smrti spjat pouze s rodným krajem a jeho nářečím.

Jiří Šil

Josef KREUTER, Z Brandejsa do Bruselu. Vzpomínky na léta 1942–1993. Praha: Academia, 2019, edice Paměť (sv. 111), 520 s. + 16 s. obrazové přílohy. ISBN 978-80-200-3004-7

Diplomacie představuje sama o sobě obor zahalený tajemstvím. Příjemným a dlouho očekávaným nakladatelským počinem na knižním trhu se proto stala vzpomínková kniha československého ekonoma a porevolučního diplomata Josefa Kreutera (1942), kte-

rá českému čtenáři poodhaluje zákulisí jednoho z nejsledovanějších a nejatraktivnějších společenských oborů.

Josef Kreuter se ve svých vzpomínkách zaměřil na barvitě vylíčení svého poutavého životního příběhu do vzniku České republiky na počátku roku 1993. Své vyprávění autor zacílil především na své působení v Ekonomickém a Prognostickém ústavu Československé akademie věd. Poté, co čtenáře seznámil se svým nelehkým dětstvím v dusné atmosféře 50. let na malém městě a se studentskými léty v Praze let 60., dal autor čtenáři možnost nahlédnout do pozadí československé ekonomiky období socialismu. Kreuter popisuje neúspěšné snahy ekonomů poskytovat československým politikům zprávy o bezútěšném stavu národního hospodářství a jejich marné volání po přestavbě stávajícího systému. Při vykreslování mechanismů práce v prestižních ekonomických ústavech se autor nevyhýbá ani charakteristice svých spolupracovníků, mezi které patřili například Valtr Komárek, Václav Klaus, Tomáš Ježek, Karel Dyba a Vladimír Dlouhý.

Důkladná ekonomická průprava a aktivní účast na transformačním procesu zajistily Josefu Kreuterovi významné posty poradců i po listopadových změnách roku 1989. Rozčarování z jednání bývalých spolupracovníků jej však na počátku ledna 1992 přimělo ke vstupu do služeb Ministerstva zahraničních věcí, kde mohl dle svých slov lépe uplatnit své schopnosti. Na diplomatickém postu v Paříži a jako vedoucí Mise ČR při Evropských společenstvích v Bruselu zapojoval po rozdělení Československa nově vzniklý stát do evropských struktur a vedl jednání o vstupu České republiky do Evropské unie. Josef Kreuter dokázal poodhalit zákulisí československé diplomacie v jednom z nejsložitějších období její existence. S nadhledem a humorem popisuje dělení zahraničních zastupitelských úřadů, utváření zahraniční politiky a jednání s významnými osobnostmi.

Zajímavou součástí knihy tvoří také humorné i dramatické zážitky z putování českou, slovenskou a francouzskou krajinou.

Vzpomínková kniha Josefa Kreutera představuje významný přínos pro poznání ekonomického zázemí normalizačního Československa a pro utváření české diplomacie v období její samostatnosti. Kniha by rozhodně neměla ujít pozornosti historiků ani zájemců z řad veřejnosti. Nezbyvá než se těšit na avizované pokračování autorových vzpomínek.

Kamil Rodan

Karel KUKAL, Deset křížů. Praha: Academia, 2019, edice Paměť' (sv. 113), 136 s. + 32 s. obrazové přílohy. ISBN 978-80-200-3090-0

Vzpomínková kniha Karla Kukala (1927–2016) je obžalobou československého komunismu krátce po únoru 1948. Někdejší vězeň, umístěný do nápravně pracovního tábora, popisuje podmínky pracovních lágrů na přelomu 40. a 50. let v době nejtěžší fáze komunistického režimu.

Obsahem Kukalovy knihy je rekonstrukce útěku skupiny vězňů ze šachty číslo čtrnáct v táboře XII. v Horním Slavkově 15. října 1951. Autor zachytil podrobný popis akce, při které se během pracovní směny rozhodlo dvanáct vězňů k útěku. Přestože se muklům podařilo utéct a dostat z tábora, zrada jednoho z účastníků výpravy způsobila jejich brzké

dopadení. Při srážce s oddílem SNB a příslušníky armády byla část vězňů usmrcena a část vrácena do tábora.

Karel Kukal, který byl v roce 1962 propuštěn na amnestii a o šest let později odešel do švýcarského exilu, shromažďoval léta informace o uprchlících a od přeživších si vyžádal svědectví, kterými doplnil svou výpověď.

Knihu Karla Kukala lze chápat jeden z kamínek mozaiky, které umožní usvědčit komunistický režim z jeho nezákonnosti a zločinnosti a rozhodně by neměla uniknout pozornosti českého čtenáře.

Kamil Rodan